

e-ISSN:2587-2168

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 47

pp 808-815

Article ID
65877

Arrival

21 September 2022

Published

30 November 2022

DOI NUMBER<http://dx.doi.org/10.29228/ideas.65877>**How to Cite This Article**

Erdoğan, A. (2022). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyici Faktörler: Doğrudan Yatırımların Etkileri, Türleri Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Artırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:8, Issue:47; pp: 808-815

International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyici Faktörler: Doğrudan Yatırımların Etkileri, Türleri Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Artırılmasına Yönelik Çözüm Önerileri**Determinant Factors Of Foreign Direct Investments: Effects, Types Of Direct Investments And Solution Proposals Intended For Increasing Greenfield Investments**Ali ERDOĞAN¹ ¹ Prof. Dr., Trakya Üniversitesi, Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Y.O., Bankacılık Ve Sigortacılık Bölümü, Edirne, Türkiye**ÖZET**

Çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilen ve özellikle 1980'lerin başından itibaren hacmini ve önemini artıran doğrudan yabancı sermaye yatırımları, özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük bir önem arz etmektedir. Portföy yatırımlarından farklı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları; ev sahibi ülkeye teknik bilgi ve teknoloji transferi gerçekleştirmekte, üstelik ev sahibi ülkenin ihracatını ve istihdamını artırarak ekonomik açıdan büyümesini sağlamakta, küresel piyasalara entegre olmasını da kolaylaştırmaktadır. Sürdürülebilir ve istikrarlı ekonomik büyüme başarısını elde eden ülkeler ise, ekonomik kalkınma hamlesini gerçekleştirerek gelişmiş ülkeler kategorisine dahil olmaktadır. Doğrudan yatırımlar içerisinde, ev sahibi ülkenin makroekonomik değişkenlerine olumlu anlamda en çok etki eden türü ise, sabit sermaye yatırımlarıdır. Sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesinin ve ekonomik kalkınmanın; hem sabit sermaye yatırımlarının hem de üretim faktörlerindeki verimliliğin artırılmasına bağlı olduğu düşünüldüğünde, yatırım türleri içerisinde yer alan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ve özellikle sabit sermaye yatırımlarının, yatırımlara ev sahipliği yapacak olan ülkeler açısından önemi daha net biçimde anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, ülkelerin ihtiyacı olan yatırımın niteliği ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının karakteristik özellikleri, türleri ve doğrudan yatırımları belirleyici faktörler açıklanmıştır. Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırım performansı ve potansiyeli tablolar ve yorumlarla ortaya konulmuş; diğer ülkelerle karşılaştırmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin daha çok sabit sermaye yatırımı çekebilmesi için hangi faaliyetleri gerçekleştirmesi gerektiğine dair birtakım çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sabit Sermaye Yatırımı, Ortak Girişim, Birleşmeler ve Satın Almalar, Özelleştirme, Kayıtdışı Ekonomi.

ABSTRACT

Foreign direct investments which are performed by multinational companies and of which volume and significance have been increasing especially since early 1980s, are of great importance particularly for developing countries. Unlike portfolio investments, foreign direct investments accomplish transfers of know-how and technology to the host country, furthermore, they enable economic growth of the host country as well as facilitate the integration of it into global markets thereby increasing the export and employment of the said country. On the other hand, countries that have achieved sustainable and steady economic growth, are involved in the category of developed countries by practicing the economic development thrust. The type that has the most positive impact on the macroeconomic variables of the host country thereamong the direct investments is greenfield investments. As it is taken into consideration that enabling sustainable economic growth and economic development depend on increasing the efficiency of greenfield investments as well as production factors, the significance of foreign direct investment and especially greenfield investment, which is among the investment types, is more clearly understood in terms of the countries that will receive the investments. In this sense, the quality of the investment that countries require comes into prominence.

In this study, the characteristic features, types and determinant factors of foreign direct investments are expounded. Türkiye's foreign direct investment performance and potential are set forth with tables/statements, comments and also comparisons with other countries are made. Besides, a number of solutions have been proposed on which activities are necessary to be carried out in order for developing countries to attract more greenfield investments.

Key words: Greenfield Investment, Joint Venture, Mergers and Acquisitions, Privatization, Informal Economy.

1. GİRİŞ

Yabancı sermaye yatırımları, Portföy Yatırımları ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları olmak üzere iki kategoride değerlendirilir. Kısa vadeli sermaye hareketleri olan portföy yatırımları; bir ülkenin sermaye piyasasında işlem gören şirket hisselerinin, diğer ülkeler ya da bu ülkelerin kurumları tarafından satın alınması yoluyla gerçekleşir. Spekülatif niteliğe de sahip olduğu için, portföy yatırımları, aynı zamanda sıcak para olarak da adlandırılır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise; yatırılabılır kaynakların kurumlar ya da kişiler tarafından bir ülkeye (ev sahibi ülke) taşınması faaliyetidir (Bilgin ve diğ., 2008).

Ülkeler için en önemli sermaye kaynağı olan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Foreign Direct Investments), aynı zamanda yatırıma ev sahipliği yapan bir ülkenin ekonomik kalkınma boyutuna geçmesi için gerekli bir katalizördür. Çünkü doğrudan yatırımlar; istihdam ve ihracat artışı, ekonomik büyüme ile birlikte ev sahibi ülkeye teknoloji transferini sağlamakta, yeni yönetim ve üretim teknikleri, işletmecilik bilgisi ve pazarlama stratejilerini de beraberinde getirmektedir. Üstelik doğrudan yatırımlar, yatırıma ev sahipliği yapan ülkenin küresel piyasalarla optimal biçimde entegre olabilmesi adına, önemli bir çarpan etkisine sahiptir. Ülkeler, söz konusu avantajlardan yararlanabilmek adına doğrudan yatırımları çekebilmek için birbirleriyle rekabet etmekte, bunun için de birtakım faktörleri iyileştirme yoluna gitmektedir.

2. DOĞRUDAN YATIRIM KAVRAMI VE TÜRLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; faaliyetlerini en az iki ülkede sürdüren ama kararları bir merkezden alan çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilir ve üretim faaliyetleri üç farklı grupta değerlendirilir (DPT, 2000):

- ✓ Geriye Bağımlı Üretim Faaliyetleri: Doğal kaynakları işletmek amacıyla kurulurlar. İlgili hammaddenin çıkarılıp işlenmesi ve satılması faaliyetini gerçekleştirirler.
- ✓ İleriye Bağımlı Üretim Faaliyetleri: İşletmenin diğer ülkelerdeki satışlarını ve yatırımları düzenleyip gerçekleştirme faaliyetinde bulunurlar.
- ✓ Yatay Bağımlı Üretim Faaliyetleri: Yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerdeki bağlı şirketlere; sermaye, teknoloji, know-how ve işgücü transfer desteğiyle, bağlı şirketlerin, çok uluslu işletmenin stratejileri doğrultusunda üretim yapmasının sağlanması, en yaygın biçimde kullanılan yatay bağımlı üretim faaliyetleri sayesinde gerçekleşir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, temel olarak beş kategoride değerlendirilir.

2.1. Sabit Sermaye Yatırımı (Greenfield Investment)

Çok uluslu şirketlerin, ev sahibi ülkede yeni bir tesis kurması biçiminde meydana gelen ve yüksek bir katma değer yaratma hüviyetine sahip olduğundan, ekonomik büyüme ile istihdam başta olmak üzere birçok makroekonomik değişkeni en verimli biçimde etkilediğinden, ev sahibi ülkelerin en çok tercih etmesi gereken doğrudan yatırım türüdür.

2.2. Şirket Birleşmeleri Ve Satın Almalar (Merger And Acquisiton)

Şirket birleşmeleri, diğer adıyla şirket evlilikleri, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir başka türüdür. Bu yöntemle, çok uluslu şirketler, ev sahibi ülkedeki yerli işletme ile birleşme yoluna gidebilir ya da yerli işletmenin tamamını satın alabilir. Bu tür yatırımlar sayesinde, yerel işletmenin rekabet edebilme gücü artarken; çok uluslu şirket, sahibi olduğu sermaye ile birlikte işletmecilik bilgisi ve teknoloji ile ev sahibi ülkeye giriş yapmaktadır (Aydoğuş vd., 2005). Sabit sermaye yatırımlarına göre çok daha az maliyetli olan şirket birleşmeleri ya da satın almalar sayesinde, çok uluslu şirketler ev sahibi ülke piyasasına hızlı bir giriş yapma olanağına sahip olmaktadır.

2.3. Ortak Girişim (Joint Venture)

Ortak girişim, çok uluslu bir şirket ile yerel bir şirketin kaynaklarını birleştirmesiyle oluşan; mülkiyeti, faaliyetleri, yetki ve sorumlulukları itibarıyla bağımsız olan üçüncü bir şirket türüdür. Ortak şirketler; patent, teknoloji, fiziksel varlıklar, işgücü ve diğer kaynaklarıyla ortaklığa iştirak edebilir. Çok uluslu bir şirketin, yerel bir ortakla girişimde bulunmasının en önemli nedeni, yerel pazar ve çevre koşulları hakkında bilgi elde etmektir. Bununla birlikte, yerel bir kimlik elde edebilmek, global ağı genişletmek, finans kaynağı sağlayıp yatırım maliyetlerini azaltmak, teşviklerden ve ucuz işgücünden yararlanmak amacıyla da çok uluslu şirketler ortak girişim stratejisini izler (Ulaş). Dış pazara girişlerde önemli bir yeri olan ortak girişim stratejisini belirlerken, çok uluslu şirketlerin yerel pazar hakkında çok iyi bilgi sahibi olmaya ve uzmanı olduğu sektörlerde bu girişimde bulunmaya dikkat etmesi gerekir.

2.4. Özelleştirme

Devlete ait varlıkların ve hizmetlerin kamu sektöründen özel sektöre devredilmesi, özelleştirme (privatization) olarak adlandırılır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, özelleştirme uygulamalarını yabancı yatırımları çekmek için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Üstelik doğrudan yabancı yatırım ile gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları, mevcut sanayinin yapılandırılmasında önemli bir rol oynar. Küreselleşme oranını da artıran doğrudan yatırımlar yoluyla yapılan özelleştirmeler, dış ticareti ve etkinliği artırarak ihracat odaklı bir platform avantajı da sağlamaktadır (İnam vd., 2016).

2.5. Yap-İşlet-Devret Modeli

Yatırımların finansmanında, borçlanmaya alternatif olarak ortaya çıkan Yap-İşlet-Devret (Build-Operate-Transfer) modeli, özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz harcaması yapılmaksızın kamu altyapı yatırım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini sağlar. Bu model sayesinde; bir şirket veya ortak girişim şirketi, kredi kullanarak ya da kendi kaynaklarıyla anlaşmaya konu olan tesisin yapımını üstlenir, anlaşmada yazılı olan süre boyunca işletir ve süre sonunda tesisi bedelsiz olarak ev sahibi ülkeye teslim eder (Özer, 2012).

3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BELİRLEYİCİLERİ

Yatırıma ev sahipliği yapan ülkeler açısından, doğrudan yatırımların belirleyicileri olan temel faktörler aşağıda belirtilmektedir. Çok uluslu şirketler; aday ülkelerin listesini çıkararak ve aşağıda açıklanan belirleyicileri dikkate alarak yatırım yapabilecekleri ülkeleri belirler, gerekli kıyaslamayı ve nihai seçimini yapar.

3.1. Piyasa Hacmi

Piyasa hacmi, gayrisafi yurtiçi hasıla ile ölçülen ve doğrudan yatırım girişini en çok etkileyen faktörlerden biridir. Ev sahibi ülkenin piyasa hacmi, ölçek ekonomilerinden faydalanmayı sağlayabilecek büyüklüğe eriştiğinde, söz konusu ülkeye doğrudan yatırım girişleri başlar ve piyasa hacminin büyümesi ile düz orantılı olarak doğrudan yatırımlar da artar (Çiftçi ve Yıldız, 2015).

3.2. Dış Ticarete Açıklık Oranı

Dış ticaret politikası, ekonomi platformunun önemli bir enstrümanıdır ve açık ekonomiler, ihracat ile ithalatın yapıldığı ekonomilerdir. Ülkelerin dış ticarete açıklık seviyesi, Dış Ticaret Hacmi/GSMH oranı ile ölçülür. Genel olarak, dışa açıklık seviyesi yüksek olan ülkeler, daha fazla yabancı yatırım çekmektedir (Candemir, 2006). Özellikle ihracata yönelik doğrudan yabancı yatırım faaliyetinde bulunan çok uluslu şirketler, ticarete getirilen kısıtlamalar ihracat işlem maliyetini artıracığından, dışa açıklık oranı yüksek olan ülkeleri tercih eder (Karış ve Ayla, 2018).

3.3. Vergi Ve Teşvikler

Ev sahibi ülkede uygulanan yüksek vergi oranları, yatırımın net getirisinin düşmesine sebep olduğundan, çok uluslu şirketler yatırım yapacakları ülkeleri seçerken vergi yükünü de dikkate alır. Dolayısıyla, kurumlar vergisinin düşük olduğu ülkeler, diğer belirleyiciler aynı iken, çok uluslu şirketler için daha cazip konum almış olurlar (Savaşan, 2006).

Yatırım teşvikleri, ekonomik kalkınma adına birçok ülkede yaygın olarak kullanılan bir iktisat politikasıdır ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırmak, bu teşviklerin başlıca hedefidir. Yatırımcı firmalara etki edebilme adına ve yatırımların da amaçlanan yönde gerçekleştirilebilmesi için devletlerin finansal ve mali teşvik araçlarını doğru biçimde kullanması gerekmektedir. Bununla birlikte, uygulanan teşvikler rekabet ortamına zarar vermemeli, ekonominin doğal akışını bozmamalıdır (Dağ ve Çelik, 2018). Ülkelerine gelen doğrudan yatırımları artırmak isteyen ülkeler, teşvik sistemi kapsamında; vergi indirimleri, faiz destekleri, sigorta primi desteği, gümrük vergisi muafiyeti, yatırım yeri tahsisi yöntemlerini uygulamaktadır (Aydiner, 2015).

3.4. Siyasi İstikrar

Siyasi istikrar, ülkenin anayasal düzene sahip olmasını ifade eder. Çok uluslu şirketler, siyasi istikrar faktörünü diğer faktörlere kıyasla çok daha fazla dikkate alırlar (Batmaz ve Tunca, 2005). Bunun anlamı, ev sahibi ülkenin siyasi açıdan istikrara sahip olmaması halinde, diğer faktörlerde istenen başarıyı elde etse dahi, doğrudan yatırımları çekemeyeceğidir. Çünkü doğrudan yabancı sermaye yatırımları uzun vadeli ve geldikleri ülkeyi finansal kriz sürecinde bile terk etmemektedir. Yatırım kararı almadan önce detaylı ve uzun soluklu analizler yapan çok uluslu şirketlerin dikkate aldıkları ilk unsur, yatırım yapacakları ülkenin siyasi istikrara sahip olup olmadığı ve bu istikrarı sürdürüp sürdüremeyeceğidir.

3.5. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması

Üretim ve pazarlama teknikleri, bilgisayar yazılımları gibi unsurlar, bir şirketin fiziksel olmayan varlıklarıdır. Şirketlerin bu tür varlıkları; telif hakları, patentler, ticari markalar ve benzeri kanunlar ile korunmalıdır. Telekomünikasyon, bilgisayar gibi faydası yüksek ve teknoloji transferinin yoğun olarak gerçekleşeceği sektörlerde yatırım çekmek isteyen ülkeler, fikri mülkiyet haklarının korunması ile ilgili sağlam bir hukuki yapı oluşturmak zorundadır (Arıkan, 2006).

3.6. İşgücü Maliyetleri

Ev sahibi ülkenin işgücü maliyetleri de, çok uluslu şirketlerin yatırım kararı alırken dikkate aldıkları bir faktördür. Bununla birlikte, kalifiye işgücü varlığı ve eğitim seviyesinin yüksek oluşu da doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişinde önemli bir rol oynamaktadır (Zeren ve Ergun, 2010).

3.7. Bürokratik İşlemler

Bir ülkenin özellikle sabit sermaye yatırımlarını çekebilmesi için, o ülkenin her açıdan yatırıma uygun olması gerekir. Ülkelerin yatırım ortamını belirleyen rekabet gücü ya da iş yapma/kurma kolaylığı endeksi (doing business) ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında güçlü bir ilişki mevcuttur. İş yapma/kurma

kolaylığı endeksi sayesinde; şirket kurma ve işletme, istihdam, tapu kaydı, kredi temini, dış ticaret, vergi ödeme, şirket tasfiyesi gibi şirketlerin yaşam döngüsünü meydana getiren faaliyetler değerlendirilir (Koç vd., 2017). Bu bağlamda, çok uluslu şirketlerin dikkate aldıkları önemli kriterlerden biri olan bürokratik işlemlerin zorluğu, gereğinden fazla vakit alması ve bu tür işlemlerin sayıca çokluğu da, yatırıma ev sahipliği yapmak isteyen ülkeler için olumsuz bir durumdur.

3.8. Hukuki Altyapı Ve Şeffaflık Seviyesi

Kurumlarında şeffaflığın olmadığı, yolsuzluğun engellenemediği ülkelerin sahip olduğu belirsizlik durumu ve literatürde “shadow economy” olarak da geçen kayıtdışı ekonominin (informal economy) varlığı, şirket yönetimleri tarafından takip edilmektedir. Bu tür belirsizliklere sahip olan bir ülkenin, çok uluslu şirket tarafından tercih edilmeyeceği açıktır. Ayrıca çok uluslu şirketler, yatırım yaptıkları ülkelerde, söz gelimi herhangi bir nedenle haksızlığa uğrama olasılığına karşı; adil ve hızlı çalışan bir hukuk sistemi talep eder. Nitelikli yatırım çekmek isteyen ülkelerin, sağlam bir hukuki altyapıyı bünyelerinde içselleştirerek sorunsuz biçimde uygulaması zorunludur.

3.9. Altyapı

Yatırıma ev sahipliği yapacak ülkedeki altyapı, işletmelerin lojistik faaliyetlerinde karşılaşılabilecek maliyetler açısından çok önemlidir. Bu nedenle, ev sahibi ülkeler daha çok yatırım çekebilme için tüm altyapı ve destek hizmetlerini geliştirmek zorundadır. Su, kanalizasyon, elektrik ve benzeri tesisatın yanı sıra; demiryolu, karayolu, şehir içi ve şehirlerarası trafik akışı gibi tüm unsurlarda iyileştirme yoluna giden ülkeler, doğrudan yatırımları çekebilme adına önemli bir avantaj yakalamış olmaktadır.

3.10. Enflasyon

Çok uluslu şirketler, yatırım yapacakları ülkede ilk olarak siyasi istikrar aradıkları gibi, ev sahibi ülkenin ekonomik açıdan da riskli olmamasını talep eder. Yüksek enflasyon, hatta fiyat düzeylerindeki istikrarsızlık bile hem riski hem de belirsizliği artıracığından, böyle bir atmosfere sahip ülkenin doğrudan yatırımları çekebilmesi oldukça zorlaşacaktır.

3.11. Coğrafi Özellikler

Ev sahibi ülkenin dünyadaki konumu, denize kıyısının olup olmaması, iklimi ve benzeri unsurlar da, çok uluslu şirketlerin yatırım kararı alırken dikkate aldıkları belirleyicilerdir. Çok uluslu şirketler, hem stratejik açıdan hem de maliyetlerini minimize etme adına, denize kıyısı olan bölgeleri seçme eğilimindedir.

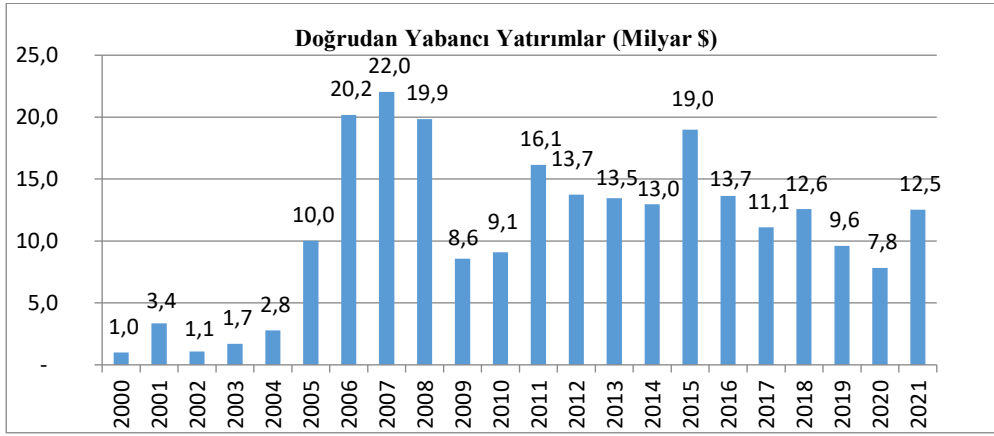
4. DÜNYA'YA VE TÜRKİYE'YE GENEL BİR BAKIŞ

2000-2021 yılları arasında, dünya genelinde gerçekleşen ve Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımı miktarı, Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yıllar İtibariyle Dünya ve Türkiye'deki Gelişimi

Yıl	Dünya'da DYY Girişleri (Milyar \$)	Türkiye'de DYY Girişleri (Milyar \$)
2000	1.356,7	1,0
2001	773,1	3,4
2002	590,3	1,1
2003	549,6	1,7
2004	698,5	2,8
2005	953,2	10,0
2006	1.415,3	20,2
2007	1.905,5	22,0
2008	1.486,2	19,9
2009	1.237,8	8,6
2010	1.390,9	9,1
2011	1.610,4	16,1
2012	1.468,8	13,7
2013	1.459,0	13,5
2014	1.402,5	13,0
2015	2.063,6	19,0
2016	2.045,4	13,7
2017	1.632,6	11,1
2018	1.448,3	12,6
2019	1.480,6	9,6
2020	963,1	7,8
2021	1.582,3	12,5

Kaynak: www.unctad.org

Grafik 1: Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Dünya genelinde; salgın yılı olan 2020'de, bir önceki yıla göre % 35'lik bir düşüşle 963 milyar dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlar, 2021 yılında, 2020 yılına göre % 64'lük bir artışla 1,58 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler, 2020 yılına göre % 134 oranında bir artışla 746 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım almıştır. Gelişmekte olan ülkelere gelen toplam doğrudan yatırım miktarı ise, % 30'luk bir yükselişle 837 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Az gelişmiş ülkelerdeki toparlanma, % 15'lik bir artışla sınırlı kalmıştır. Genel olarak; gelişmekte olan ülkelerin küresel çapta gerçekleşen doğrudan yatırımlardan aldığı pay % 50'nin üstüne çıkmıştır.

Tablo 2: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yıllar İtibariyle ABD, Çin ve İngiltere'deki Gelişimi (Milyon Dolar)

	ABD	ÇİN	İNGİLTERE
2000	314.007,00	40.715,00	115.304,00
2001	159.461,00	46.878,00	35.949,00
2002	74.457,00	52.743,00	19.683,00
2003	53.146,00	53.505,00	16.590,00
2004	135.826,00	60.630,00	61.220,00
2005	104.773,00	72.406,00	182.928,00
2006	237.136,00	72.715,00	147.372,00
2007	215.952,00	83.521,00	176.839,00
2008	306.366,00	108.312,00	92.158,00
2009	143.604,00	94.065,00	89.709,00
2010	198.049,00	114.734,00	58.200,00
2011	229.862,00	123.985,00	42.200,00
2012	199.034,00	121.073,00	55.446,00
2013	201.393,00	123.911,00	51.676,00
2014	201.733,00	128.502,00	24.690,00
2015	467.625,00	135.577,00	39.186,00
2016	459.419,00	133.711,00	258.699,00
2017	308.956,00	136.315,00	96.354,00
2018	203.234,00	138.305,00	87.837,00
2019	225.108,00	141.225,00	45.454,00
2020	150.828,00	149.342,00	18.194,00
2021	367.376,00	180.957,00	27.561,00
	4.957.345,00	2.313.127,00	1.743.249,00

Kaynak: www.unctad.org

2021 yılında, en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı çeken ilk beş ülke; ABD, Çin, Hong Kong, Singapur ve Kanada olmuştur. 2022 yılının ilk çeyreğine bakıldığında ise; küresel çapta sabit sermaye yatırımlarının % 21, birleşme ve satın almaların % 13 oranında düştüğü görülmektedir. Afrika kıtasına bakıldığında; 2021 yılında doğrudan yatırım girişleri bir önceki yıla göre % 113 oranında artmış ve 83 milyar dolara ulaşmıştır. Asya kıtasına yapılan doğrudan yatırımlar ise, 2021 yılında 619 milyar dolara ulaşmıştır. Asya kıtası, küresel doğrudan yatırım girişlerinden aldığı % 40'lık payla, en fazla doğrudan yatırım çeken bölge olmuştur. 2021'de Latin Amerika ve Karayipler'in çektiği doğrudan yatırım miktarı ise, 134 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgede Brezilya, 50 milyar dolar ile en çok doğrudan yatırım alan ülke olmuştur. Gelişmiş ülkelerin çoğunda, 2021 yılında doğrudan yatırım girişlerinde artış yaşanırken, alt bölgeler incelendiğinde; Avrupa Birliği'nde doğrudan yatırım girişlerinde düşüş, Kuzey Amerika, diğer Avrupa ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelerde ise artış göze çarpmaktadır (www.ticaret.gov.tr).

Türkiye özelinde duruma bakıldığında, 2006 ve 2007 yıllarında ülkeye gelen doğrudan yabancı sermaye miktarının 20 milyar doların üzerine çıktığı; 2009 yılında ciddi bir düşüşle 10 milyar doların altına indiği ve 2015 yılında 19 milyar dolarlık bir seviyeyi gördükten sonra düşüş eğilimli bir seyir izlediği göze çarpmaktadır. 2019 ve 2020 yıllarında 10 milyar dolar seviyesinin altına inen doğrudan yatırım miktarı, 2021 yılında 12 milyar dolar seviyesinin üstüne çıkmıştır. Yatırımlara kaynak olan ülkelere bakıldığında ise; ilk üç sırayı İngiltere (% 19), ABD (% 16) ve Hollanda'nın (% 13) aldığı görülmektedir (www.unctad.org).

Tablo 3, Türkiye'nin tarihi boyunca en çok doğrudan yatırım çektiği 2007 yılında, en büyük beş doğrudan yabancı sermaye yatırım girişini göstermektedir.

Tablo 3: 2007 Yılında Türkiye'ye En Büyük Beş Doğrudan Yabancı Yatırım Girişi

Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Satın Alınan Hisse Oranı (%)	Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon \$)
Akbank	Citibank	20	3140
Oyakbank	ING Bank	100	2735
Finansbank	National Bank of Greece	80.4	2253
Yibitaş Lafarge	Cimpor	100	710
Eczacıbaşı İlaç	Zentiva N.V.	75	618
TOPLAM			9456

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.

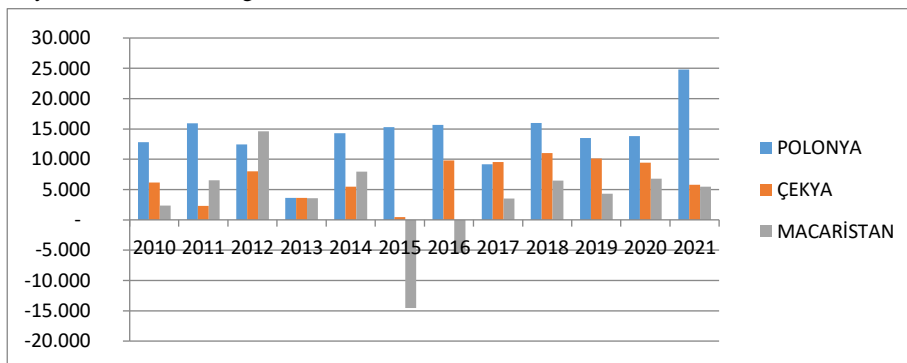
Hem 2007 özelinde hem de genel olarak Türkiye'ye gelen yatırımlar incelendiğinde, yabancı sermayenin, yeni yatırımlar ya da sabit sermaye yatırımları biçiminde değil; ortaklık, satın alma veya gayrimenkul yatırımı şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, ülkemize gelen yatırımların ekonomik büyüme, istihdam ve teknolojik gelişime neden yeterince etki etmediğinin yanıtı niteliğindedir.

Türkiye'nin doğrudan yatırımlar konusunda önemli bir rekabet içerisinde olduğu ülkelerden; Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın 2000-2021 yılları arasındaki karnesi, Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4: Doğrudan Yabancı Yatırımların Polonya, Çekya ve Macaristan'daki Gelişimi (Milyon Dolar) ve Doğrudan Yatırımlardan Aldıkları Paylar

Yıllar	Polonya	%	Çekya	%	Macaristan	%	Dünya
2000	9.445,00	0,7	4.985,00	0,4	2.764,00	0,2	1.356.685,00
2001	5.579,00	0,7	5.642,00	0,7	3.936,00	0,5	773.131,00
2002	4.030,00	0,7	8.482,00	1,4	2.994,00	0,5	590.311,00
2003	3.982,00	0,7	2.103,00	0,4	2.137,00	0,4	549.629,00
2004	12.140,00	1,7	4.974,00	0,7	4.266,00	0,6	698.480,00
2005	8.203,00	0,9	11.653,00	1,2	7.709,00	0,8	953.220,00
2006	14.577,00	1,0	5.463,00	0,4	6.818,00	0,5	1.415.252,00
2007	19.836,00	1,0	10.444,00	0,5	3.951,00	0,2	1.905.473,00
2008	12.283,00	0,8	6.451,00	0,4	6.410,00	0,4	1.486.235,00
2009	10.039,00	0,8	2.927,00	0,2	2.172,00	0,2	1.237.834,00
2010	12.796,00	0,9	6.141,00	0,4	2.353,00	0,2	1.390.942,00
2011	15.925,00	1,0	2.318,00	0,1	6.537,00	0,4	1.610.398,00
2012	12.424,00	0,8	7.984,00	0,5	14.606,00	1,0	1.468.753,00
2013	3.625,00	0,2	3.639,00	0,2	3.585,00	0,2	1.459.043,00
2014	14.269,00	1,0	5.492,00	0,4	7.968,00	0,6	1.402.522,00
2015	15.271,00	0,7	465,00	0,0	- 14.537,00	- 0,7	2.063.638,00
2016	15.690,00	0,8	9.815,00	0,5	- 5.439,00	- 0,3	2.045.424,00
2017	9.172,00	0,6	9.522,00	0,6	3.515,00	0,2	1.632.639,00
2018	15.996,00	1,1	11.010,00	0,8	6.460,00	0,4	1.448.276,00
2019	13.510,00	0,9	10.108,00	0,7	4.328,00	0,3	1.480.626,00
2020	13.831,00	1,4	9.411,00	1,0	6.800,00	0,7	963.139,00
2021	24.816,00	1,6	5.806,00	0,4	5.459,00	0,3	1.582.310,00

Kaynak: www.unctad.org

Grafik 2: Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'a Doğrudan Yatırım Girişleri

Macaristan, hem makroekonomik istikrarın sağlanması hem de piyasa ekonomisine geçişte sergilediği başarı ile birlikte, finans sektöründe de önemli reformlar yapmıştır (Alparslan ve Erdönmez, 2004). Özellikle Avrupa Birliği üyeliği sonrası yeni teşvik yöntemlerini uygulayan Macaristan’da doğrudan yatırımların en yoğun olduğu sektörlerin başında, imalat sanayi gelmektedir. Macaristan, ihracatının ve ithalatının çok büyük bir bölümünü AB üyesi ülkelerle gerçekleştirmektedir (Erdoğan, 2015).

Çek Cumhuriyeti, 2004 yılında Avrupa Birliği üyeliği sonrası, yatırımcılara çok uygun bir iş ortamı sağlamayı başarmıştır. Üstelik geniş bir karayolu ağı ve bölgenin en iyisi olan gümrük antreposu sistemi ile Doğu Avrupa’da konumlanmıştır (www.tim.org.tr).

Düşük işçi maliyetleri, eğitilmiş işgücü ve pazar büyüklüğü ile ön plana çıkan Polonya, önemli ölçüde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapan ve yatırımlarının “Polonya Enformasyon ve Yabancı Yatırım Ajansı” tarafından yürütüldüğü, 2021 yılında 25 milyar dolara yakın doğrudan yatırım çeken bir ülkedir. Siyasi ve ekonomik açıdan istikrarlı olması, AR-GE merkezleri, vergi sistemi ve Orta Avrupa’daki konumu itibarıyla de Polonya, Türkiye ve Macaristan’a kıyasla önemli bir avantaj elde etmiş durumdadır. Küresel çapta gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından alınan paylara da bakıldığında, Polonya’nın özellikle son yıllarda, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan’a kıyasla daha başarılı olduğu görülmektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, doğrudan yabancı sermaye yatırımının türleri ve yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerdeki etkilerinden bahsedilerek; yatırımlara etki eden faktörlerden bahsedilmiştir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için, doğrudan yatırımlar önemli bir sermaye kaynağıdır. Üzerinde en çok ve hassasiyetle durulması gereken husus ise, ülkeye gelmesi istenen yatırımın türünün ne olması gerektiğidir. Doğrudan yabancı yatırımlar ifadesindeki “doğrudan” sözcüğü, ev sahibi ülkeye sadece sermayenin değil; aynı zamanda teknik bilgi, teknoloji ve işletmecilik bilgisi ile yeteneğinin de geldiğini belirtir. Bu bağlamda, ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesine, ülkede istihdamın ve üretim faktörlerinin verimliliğinin artışına en yüksek seviyede etki edecek yatırım türü, sabit sermaye yatırımlarıdır. Dolayısıyla, nitelikli yatırımlar olarak tanımlanan; cari dengeyi destekleyen ve istihdamı artıran, ekonomik büyümeyi etkin biçimde sağlayan ve teknolojik yenilikleri beraberinde getiren doğrudan yatırımlara odaklanılması gerekir.

Son yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik problemler ve belirsizlikler, ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda çok daha fazla çaba harcaması gerektiğini göstermektedir. Başta sabit sermaye yatırımları olmak üzere, doğrudan yatırımları ülkelerine kazandırmak isteyen hükümetler, öncelikle yatırım ve iş yapma ortamını iyileştirmek zorundadır. Dahası, etkin ve hızlı biçimde işleyen adil bir hukuk düzenini tesis etmelidir. Çok uluslu şirketlerin yatırım kararı alırken çoğunlukla dikkate aldığı ilk kriter olan siyasi istikrarın, ev sahibi ülkede mevcut olması da şarttır. Elzem olan bu kriterlerle birlikte, ev sahibi ülke hükümetlerinin ülke altyapısını, kaynak ve kapasitelerini geliştirmesi de gerekir. Bununla birlikte, haksız rekabete sebep olan kayıtdışı ekonomi probleminin çözümü ile birlikte, ülkeye gelen yatırımlar artacaktır.

Bahsi geçen önemli faktörlerin yanı sıra; ekonomik açıdan istikrarlı ülkeler, doğrudan yatırımlara ev sahipliği yapma konusunda önemli avantajlara sahiptir. Dışa açıklık seviyesi yüksek, ekonomik entegrasyonlara üye olan ve piyasa hacmi yeterince geniş olan ülkeler, çok uluslu şirketler için cazip ülkeler konumundadır. Düşük enflasyon ve fiyat düzeyi istikrarının mevcut olması da, doğrudan yatırımları çekebilme adına önemli bir avantajdır. Türkiye gibi enerji maliyeti yüksek olan ülkeler, yabancı yatırımları çekme konusunda rakiplerine göre dezavantajlı konumdadır. Yatırımcı şirketlere doğalgaz, elektrik gibi enerji olanaklarının ucuz fiyat ile temininin yatırımlar üzerinde pozitif etki yapacağı açıktır.

Özellikle ihracat odaklı doğrudan yatırımların kazanımı adına, birtakım yatırım teşvikleri ve vergi indirimleri, ev sahibi ülkelerin uygulayacağı stratejilerden biridir. Bununla ilişkili olarak, AR-GE projelerine destek verilmeli ve yatırım teşvikleri düzenlenirken AR-GE bazlı hareket edilmelidir.

Ayrıca, ülkeler bünyelerinde yatırım ajansları kurarak bu ajansların etkin biçimde çalışmasını sağlamalıdır. Ülkelerin yurtdışında doğru biçimde tanıtımı; coğrafi özelliklerinin, yatırım yapılabilecek bölgelerin, iklim ve benzeri avantajların yatırımcılar tarafından bilinmesi, doğrudan yatırımların artırılması adına önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Alparslan, M. ve Erdönmez, A. (2004): “AB Üyeliği Öncesinde Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Bankacılık Sektörlerindeki Gelişmeler: Macaristan ve Polonya Örneği”, TBB Bankacılar Dergisi, Sayı: 51.
- Arıkan, D. (2006): Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

2. Aydın, M. (2015): “Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: TR32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 4 (8).
3. Aydoğuş, İ., Kutlu, E., Yıldırım, S. (2005): “Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 7 (2).
4. Batmaz, N. ve Tunca, H. (2005): Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye (1923-2003), Beta Basım A.Ş.
5. Bilgin, M.H., Danış, H. ve Demir, E. (2008): İhracat Yönelimli Yabancı Yatırım Ortamı: Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Politika Önerileri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2008-12.
6. Candemir, A. (2006): Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama, YASED 2006-12/53.
7. Çiftçi, F. ve Yıldız, R. (2015): “Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi”, Business and Economics Research Journal, 6 (4).
8. Dağ, M. ve Çelik, M. (2018): “Yatırım Teşvikleri Nedir? Kavram ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme”, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (2).
9. DPT – Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. (2000): Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
10. Erdoğan, A. (2015): “Türkiye ile Macaristan ve Polonya’nın Doğrudan Yabancı Yatırım Endeksleri Açısından Karşılaştırılması”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı:21.
11. İnam, B., Giray, F. ve Tüzüntürk, S. (2016): “Liberalleşme Sürecinde Özelleştirme, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticaret Serbestliği: Bazı AB Ülkeleri ile Türkiye Karşılaştırması”, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(4).
12. Karış, Ç. ve Ayla, D. (2018): “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ticari Dışa Açıklık İlişkisinin Ekonometrik Analizi”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (16).
13. Koç, E., Kaya, K., Şenel, M.C. (2017): “Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Göstergeler-İş Yapma/İş Kurma Kolaylığı Endeksi”, Mühendis ve Makina, 58 (685).
14. Özer, K. (2012): “Yap-İşlet-Devret Modeli ve Türkiye Uygulamaları”, Ziraat Mühendisliği, Sayı:358.
15. Savaşan, F. (2006): “Vergisel Teşviklerin Yabancı Doğrudan Yatırımlar Üzerindeki Etkisi”, Mevzuat Dergisi, Sayı:107.
16. Ulaş, D. : “Çok Uluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 59 (2).
17. Zeren, F. ve Ergun, S. (2010): “AB’ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi”, Business and Economics Research Journal, 1 (4).
18. www.hmb.gov.tr
19. www.ticaret.gov.tr
20. www.unctad.org
21. www.tim.org.tr